

ФІЛОСОФСЬКО-ІСТОРИЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

На основі історичного та аналітичного методів систематизовано історичні етапи становлення та розвитку безпекознавства. Виявлено загальні закономірності та передумови становлення економічної безпеки підприємства в рамках наукових картин світу: схоластичної, механістичної, статистичної, системної та діатропічної. Досліджено економічну безпеку через призму історичних форм світогляду – міфологічну, теологічну, філософську та наукову.

Ключові слова: економічна безпека, підприємство, історичні форми світогляду, наукові картини світу, безпекознавство.

L. O. KORCHEVSKA

Kherson National Technical University

PHILOSOPHICAL-HISTORY APPROACH TO STUDY OF ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE

Abstract – The history stages of the formation and developments of the knowledge about economic security are systematized on base history and analytical methods. General regularities and premises of the formation of economic security of enterprise within the framework of the scientific pictures of the world: scholastically, mechanistically, statistical, system and diatropical are revealed. A brief historical overview to basics bezpečnoststva. Of course, from 1993 to 2014 generated by numerous studies on economic security, which showed that this definition exists by virtue konvensialnosti and can be a full methodological concept of diversity bezpečnosti. For twenty years, established traditional approaches to its definition. Their coverage and critical analysis is planned for further research. The economic security is explored through prism of the history forms of the worldoutlook – mythological, theology, philosophical and scientific.

Key words: economic security, enterprise, history forms of the worldoutlook, scientific pictures of the world, knowledge about economic security.

Постановка проблеми. Проблема безпеки має багатовікову якщо не багато тисячолітню історію, так як вона є основною потребою людини. Людський розум давно намагається оволодіти навичками самозбереження та способами захисту від можливих небезпек, які неминуче з'являються в усіх сферах життєдіяльності. Глобальна фінансово-економічна криза змушує переглядати безпекознавчу парадигму на всіх рівнях: на рівні держави, підприємства, особистості. Особливо актуальним на сьогодні є конструювання безпекознавчої парадигми саме підприємства, так як безпека суб'єктів господарювання є первинною ланкою у системі економічної безпеки національної економіки та являється її важливою підсистемою.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. За підрахунками російського вченого Г.А. Атаманова, у Росії за останнє десятиріччя написано біля двох тисяч дисертацій на тему безпеки [1]. В Україні автором нараховане приблизно одна тисяча дисертацій з цієї тематики. Сьогодні переплітаються біля п'ятдесяти видів економічної безпеки. Окрім економічної безпеки та вже традиційних: інформаційної, соціальної, психологічної, продовольчої, екологічної, пожежної, військової, технологічної, енергетичної, зустрічаються доволі неординарні її види, наприклад, епізоотична, вібраційна, ноосферна, педагогічна, сільова та ін.

Потужну методологічну платформу для подальшого вивчення питань економічної безпеки підприємства вибудували такі провідні науковці, як: Г.В. Козаченко [2], О.М. Ляшенко [3], В.А. Ліпкан [4], Г.А. Пастернак-Таранущенко [5, 6], В.І. Ярочкін [7, 8].

Невирішені частини проблеми. Історія осмислення проблеми безпеки держави, суспільства та особистості знайшла місце у працях російського вченого В.К. Сенчагова [9] та українського науковця Г.А. Пастернак-Таранущенко [5]. Н.С. Павлова вивчала філософсько-соціологічні та історичні підстави постановки проблеми безпеки в історії науки [10]. Н.В. Архірейська дослідила системні підходи щодо оцінки категорії “економічна безпека” [11]. Тобто спроби філософського пояснення феномену економічної безпеки робилися неодноразово. Але до цього часу не вироблено єдиної позиції щодо ключових дефініцій у цій сфері, і науковій доктрині властивий помітний еklektizm.

Формулювання цілі статті. Метою дослідження є філософсько-історичний аналіз економічної безпеки підприємства у рамках наукових картин світу та через призму історичних форм світогляду.

Виклад основного матеріалу. Наукова картина світу – це особлива форма теоретичного знання, що репрезентує предмет дослідження науки визначеному етапу її історичного розвитку, за допомогою якої інтегруються та систематизуються конкретні знання, що отримані в різних областях наукового пошуку [12].

Російський науковець Чайковський Ю.В. виділяє п'ять наукових картин світу: схоластичну, механістичну, статистичну, системну та діатропічну. Слід відзначити, що в рамках однієї пізнавальної моделі світу паралелізму зшивають елементи всіх наук червоною ниткою, будь-то фізику чи економіку. Між собою наукові картини світу відрізняються стереотипами та цінностями, що склалися в їх межах. Спробуємо виявити загальні закономірності та передумови становлення безпекознавства через їх призму (див. табл. 1).

В рамках *схоластичної картини світу* мислителі античності вважали, що безпека є однією з основних генетичних потреб і найвищою цінністю, яка формується на межі інстинктивного (за будь-якої небезпеки дитина притискається до матері або ховається у безпечне місце) і свідомого. Первопричиною

формування потреби у праці є прагнення до економічної безпеки, тобто захисту себе та близьких від голоду та ворогів за допомогою знарядь впливу на природу – засобів праці і захисту. Аксиомою є те, що все існуюче у світі (особа, підприємство, держава) прагне до самозбереження та виживання, свободи, покращення якості умов існування.

Таблиця 1

Економічна безпека підприємства в рамках наукових картин світу

Історичний етап	Представник	Стереотип/цінність	Загрози	Механізм забезпечення економічної безпеки
Схоластична				
Античність (XVIII ст. до н.е. – 476 р.)	Ксенофонт, Платон, Аристотель, Епікур, Цицерон, Л. Сенека, Епіктет, М. Аврелій	Все трактується через призму коду або генетичного тексту	Природні	Розподіл праці та рівномірний розподіл доходів; захист від загроз, пов'язаних із злою волею надприродних сил (підтримка релігійного культу); захист власності особи та підприємства
Механістична				
Середньовіччя (476 р. – XV ст.) Новий час (епоха Відродження) (XV–XVII ст.)	А. Аврелій, Ф. Аквінський, Бонавентура, І. Дунс-Скот, Н. Макиавеллі, Т. Гоббс, Б. Спіноза, Дж. Локк, Ф. Бекон	Все у світі як механізм, автомат, деталі якого мають своє місце і виконують свої функції	Духовні та правові	Захист базується на принципі порятунку та збереженні душі; суспільний договір, який держава покликана підтримати та захистити право людини на особисту та суспільну безпеку; непорушність приватної власності
Статистична				
Новий час (епоха Просвіти) (XVII ст. – 1918 р.)	Вольтер, П. Гольбах, А. Сміт, Т. Мальтус, Ф. Лист, А. Гамільтон, К. Маркс, Л. Вальрас, В. Парето, А. Маршалл, Й. Шумпетер, Ф. Тейлор	Світ характеризується порушенням рівноваги (балансу), інваріантів	Ресурсні (внутрішні)	Захист базується на закріпленні прав свободи та власності у декларації і конституції; рівновага між впливом влади та ступенем волі людини; економічний лібералізм, а саме, задоволення приватних інтересів підприємців і вільна конкуренція приведе до гармонізації індивідуальної та колективної волі; баланс між зростанням населення та необхідними для існування продовольчими ресурсами; протекціонізм
Системна				
Новітній час (1918–1975 рр.)	Дж. Кейнс, М. Фрідман, Т. Веблен, Дж. Гелбрейт, К. Левін, О. Богданов, Н. Вінер, Л. фон Бергаланфі, Дж. Мут, Р. Лукас, Дж. Б'юкенен, Г. Таллок, А. Маслоу, У. Ешбі, Дж. Форрестер, Д. Медоуз	Все у світі є організованою сукупністю взаємопов'язаних елементів системи, що забезпечують єдність і гарантують виживання об'єкта як організму	Організаційно-управлінські (зовнішні)	Управління економічною безпекою залежить від наявності сильної влади; руйнування рівноваги системи караються зовнішнім середовищем; успішним рішенням проблем безпеки є розробка більшої кількості різних способів регулювання, ніж розмаїття загроз
Діатропічна				
1975 р. – до сьогодні	Р. Коуз, У. Меклінг, О. Вільямсон, М. Ханнан, Дж. Фрімен, Г. Хакен, І. Пригожин, Д. фон Нейман, О. Моргенштерн, В. Кардаш, Дж. фон Нейман, Д. Гейл, Р. Том, В.А. Ліпкан, Г.А. Пастернак-Таранущенко, В.І. Ярочкін, Г.В. Козаченко, О.М. Ляшенко	Світ характеризується посиленням трансплінарного синтезу знань, багатомірністю, динамічністю розвитку	Поведінкові, мотиваційні, ціннісні	Гармонізація консолідації суспільства з державним управлінням, що створює подушку безпеки та врівноважує від- і доцентрові сили в економіці та політиці; розробка "правил гри", що впорядковують взаємодію індивідуальних агентів на основі економічних компромісів; самоорганізація, тобто виникнення і розвиток упорядкованих структур у хаотичному середовищі; синергетичні ефекти тримають підприємство на стійкій траєкторії розвитку, незважаючи на екзогенні шоки та ендогенні флуктуації; набуття економічної свободи в межах об'єктивних і суб'єктивних обмежень, властивих системі економічної безпеки підприємства

У механістичній картині світу домінує переконаність, що за допомогою простих сил, які діють між незмінними об'єктами, можна пояснити всі явища природи. Безпека передбачає стійкий рух, який не призводить до великих коливань та свідчить про правильне виконання функцій об'єктами у соціально-економічній машині. Управління функціями віддано хазяїну цієї машини – державі.

Спостерігається поступовий перехід безпеки від загальнобіологічного явища до соціально-економічного явища. Від того часу з'явилося поняття механізму, і тепер можна сказати "механізм забезпечення безпеки", хоча воно зовсім не є механічним.

В рамках статистичної картини світу відбувається збалансування та встановлення рівнодіючих природних, культурних, економічних, політичних, соціально-побутових; особисто-індивідуальних і групо-

вих сфер життя суспільства. В рамках цієї картини світу зародилися такі поняття, як: торговий баланс, бухгалтерський баланс, процент, баланс експорту-імпорту, інтравертність.

В рамках *системної картини світу* розроблено закони цілісності системи (підприємства, держави). Розробку наукової системи ідей про економічну безпеку спровокувала поява техногенних та екологічних катастроф. Але недоліком цієї пізнавальної моделі є впевненість у наявності найбільш оптимального рішення будь-якої задачі про поведінку системи.

У *діатронічній картині світу* вся багатополарність, мультикультурність, багатобарвність і різноманітність знань має все ж таки законоузгодженість. Серед фундаментальних понять цієї картини світу цікавими для дослідження можуть бути: нестійкий рух, який можливо описати за допомогою теорії випадковості; глобалізація; глокалізація; теракти; самоорганізація; гармонізація інтересів; планетарно-комунікаційні мережі; екстравертність.

Всі наукові картини світу, що змінюють одна одну, описують процес наукового пізнання безпекознавства грубо, але вірно. Економічна безпека підприємства не має сенсу поза обрамлюючої картини світу. Вона існує в силу конвенціональності і може бути повноправним методологічним концептом у багатоманітності такої науки як безпекологія.

Розглянемо такі історичні форми світогляду, як: міфологічна, теологічна, філософська та наукова.

Спочатку питання економічної безпеки існувало у *міфологічній формі*, відголоски якої дійшли навіть до наших днів. Так, у римській міфології навіть існувала богиня Секурітата (Секурітас), що уособлювала безпеку громадян і держави. Вона зображувалася поважною матроною, найчастіше біля колони з піднятою правою рукою, а її атрибутами були скіпетр, лавр, ріг достатку та гілка маслини [13]. Після цього міфологічна форма економічної безпеки була закономірно замінена на *теологічну*. З аналізу наявної літератури випливає, що її серцевиною була онтологічна категорія “буття”. Як стверджує одна із древніх релігій Іудаїзм, саме після першого гріхопадіння людства зародилася одна із головних потреб – безпечне існування. У Старому Заповіті Біблії наголошується про необхідність розглядати захист буття через призму першоджерела всього сущого на Землі, через унікальну і неповторну Особу, через Бога (2 Царів 20:19; Іов 5:24; Іов 24:23; Псалтир 4:9; Псалтир 11:6; Псалтир 121:7; Ісаїя 14:30; Ісаїя 32:17; Ісаїя 33:6; Іезикііль 28:26; Осія 2:18). Він є і деміургом Буття, і володарем Буття, і ототожнюється з Буттям. Аксиомою є те, що все існуюче у світі (особа, підприємство, держава) прагне, свідомо чи несвідомо, до самозбереження, свободи, покращення якості умов існування.

У етико-філософській доктрині конфуціанства зазначалося, що Небо є вищою божественною силою, яка визначає долю всього живого на Землі, але до Неба повинні додаватися особистісні “добрі” якості людини (лише в такому випадку, людина стає “сотворцем” Неба). До речі, філософські погляди Сократа у сенсі вивчення не природи і матерії, а саме людини та її чеснот дуже схожі з конфуціанськими. У конфуціанстві, шанобливість є важливою цінністю, яка напряду проголошує підпорядкування дітей батькам, а опосередковане – підлеглисть народу государеві. Таке служіння символізує безпеку клану [14].

Теологічна форма отримала удар з боку древньогрецького філософу Аристотеля, який вивчав і порівнював сто п'ятдесят різноманітних політичних форм, розмірковував над питанням: чи тотожне мистецтво наживати багатство з наукою про домогосподарство. А забезпечення безпеки громадян досягалося дотриманням двох видів справедливості: розподільчої (рівність за достоїнствами) та зрівняльної (“кожному своє”).

Філософської форми економічна безпека намагається набути давно. Так, Ксенофонт, Платон, Аристотель, Епікур, Цицерон, Л. Сенека, Епіктет, М. Аврелій, Н. Макиавеллі, Т. Гоббс, Б. Спіноза, Дж. Локк, Ф. Бекон, Вольтер, Ж.Ж. Руссо, Д. Дідро, П. Гольбах, А. Сміт та ін. філософів і соціологів розглядали ті чи інші її аспекти. На цьому етапі чіткого визначення безпеки не прослідковується.

Наукової форми економічна безпека набуває вкрай поволі. Безпека як універсальна міждисциплінарна категорія становить фундамент новітньої наукової системи – безпекознавства, яке отримало певну світоглядну перспективу та методологічний вигляд на початку XXI ст. Категоріально-оформлене визначення її дав у 2003 р. український науковець В.А. Ліпкан, який визначав, що безпекознавство є своєрідною матрицею наук і наукових напрямів про безпеку, суспільною міждисциплінарною наукою, у якій досліджуються загальні та специфічні об'єктивні закономірності організації та функціонування систем безпеки різного класу і розроблюються на підставі їхнього пізнання загальні теоретичні положення, які спрямовані на підвищення ефективності їх функціонування [4]. Також їм введено поняття “націобезпекознавство”. Як влучно зазначають американські економісти С. Морил і Д. Ламберт, економічна безпека підприємства є одним із елементів захисту національної безпеки [15]. Так, у світовій економічній науці існує напрям, де досліджується економічна безпека держави “economic security of state” або екосестейт та економічна безпека підприємства “economic security of enterprise” або екосесент [5]. Український науковець Г.А. Пастернак-Таранушенко у 1993 р. дослідив філософські засади економічної безпеки держави, тобто екосестейта, а також запропонував тезаурус. Але захистити дисертацію йому не вдалося через відсутність такої науки. Економічній безпеці підприємства він мало приділив уваги, хоча дав її визначення: “Екосесент – це економічний стан підприємства, стійкий до зовнішніх і внутрішніх змін фінансово-господарського середовища” [6].

Російський учений В.І. Ярочкін у 1989 р. запропонував таку науку як секюрітологія. За його визначенням, це наука про безпеку життєдіяльності людини і людства, або наука про закономірності та механізми

забезпечення безпеки людини, суспільства, держави, людства від зовнішніх і внутрішніх загроз [7]. Нажаль, у своєму дослідженні він не виділяє такий об'єкт безпеки як підприємство. У 1997 р. побачила світ його книга "Система безпеки фірми" [8]. За твердженнями Я.О. Серікова та Л.Ф. Кожневські наука "секюритологія", в якій головний акцент ставиться на безпеці життєдіяльності людини, досліджується в таких країнах, як: Болгарія, Німеччина, Голландія, Польща, Росія, Словаччина, Чехія, Україна [16, с. 27].

Як беззаперечно наголошує українська вчена Г.В. Козаченко, сучасне безпекознавство є науковим напрямом, в якому надаються розуміння та пояснення безпеки (будь-якого суб'єкта – держави, регіону, підприємства, людини) в її минулому, сьогоденні і майбутньому, достовірно узагальнюються факти, знаходяться за випадковим необхідне, закономірне, за одиничним – загальне, і на цій основі здійснюється її забезпечення [2, с. 17]. І як вона справедливо зазначає, що з накопиченням знань безпекознавство, як й будь-який науковий напрям (але істинний), перетворюється на науку – безпекологію. Безпекологія за своєю побудовою є вченням, комплексом взаємопов'язаних ідей, внутрішньо диференційованою, але цілісною системою знань, в якій одні елементи залежать від інших, а початковий базис становить сукупність тверджень, понять і категорій, визначених за певними методологічними принципами і правилами. Безпекологія виступає формою синтетичного знання, у межах якої окремі поняття, гіпотези і закони безпекознавства втрачають колишню автономність і стають елементами цілісної системи [2, с. 17].

Польський дослідник Тадеуш Ханаусек у 2001 р. вводить поняття "наука про керування безпекою" і підкреслює, що "якщо існує можливість (хоча б спекулятивна), що мінімізує або елімінує загрози через цілеспрямовані, регульовані людські впливи, то керування безпекою – протиставлення небезпеки або загрози – стає можливим і рекомендованим (бажаним). Якщо таке керування стає можливим, то воно повинне мати свою спекулятивну базу, а це значить, що наука про керування безпекою існує й розвивається" [17].

Українська вчена О.М. Ляшенко виділяє економічну складову безпекознавчої парадигми підприємства. Пропонує новий науковий напрям, що виник на перетині багатьох галузей знань, а саме "управління економічною безпекою підприємства", який представляє собою сукупність взаємопов'язаних процесів у системі економічної безпеки підприємства, якими є узгодження інтересів зовнішніх і внутрішніх стейкхолдерів підприємства, протистояння загрозам економічній безпеці та формування ресурсного забезпечення економічної безпеки підприємства, спільний перебіг котрих дозволяє досягти такого стану економічної безпеки підприємства, що зумовлює набуття певної міри його економічної свободи в межах об'єктивних і суб'єктивних обмежень, властивих системі економічної безпеки. Також уперше введено поняття "акмеобезпекологія" [3].

Актуальність питань безпеки та її міждисциплінарний характер, обсяг наявних напрацювань з проблем безпеки зумовили визнання безпекознавства теоретичною, епістемологічною галуззю знань. Однак, не можна сказати, що безпекознавство набуло іманентної теоретичної чистоти.

Висновки. Отже, проведено стислий історичний екскурс до витоків безпекознавства. Звісно, що з 1993 р. по 2014 р. породжено безліч досліджень стосовно економічної безпеки підприємства, які показали, що ця дефініція існує в силу конвенціональності і може бути повноправним методологічним концептом у багатоманітності безпекології. За двадцять років сформувалися традиційні підходи до її визначення. Їх висвітлення та критичний аналіз планується у наступному дослідженні.

Література

1. Атаманов Г. А. Основные виды безопасности антропных систем и их иерархия [Електронний ресурс] / Г. А. Атаманов // Проблемы безопасности : электрон. науч. журнал. – 2010. – № 2 (10). – Режим доступу: <http://www.naukaxxi.ru/materials/257/>.
2. Козаченко Г. В. Економічна безпека як фундаментальна категорія безпекології / Г. В. Козаченко // Безпекознавство: теорія та практика : матеріали I Всеукр. наук.-практ. конференції. – 2013 р. – 272 с.
3. Ляшенко О. М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства : монографія / О. М. Ляшенко. – Луганськ : СНУ ім. В. Даля, 2011. – 400 с.
4. Ліпкан В. А. Безпекознавство : навч. посібник / В. А. Ліпкан. – К. : вид-во Європ. ун-та, 2003. – 208 с.
5. Пастернак-Таранущенко Г. Економічна безпека держави. Введення до екосистейту / Г. Пастернак-Таранущенко // Вісн. НАН України. – 1994. – № 5. – С. 23–28.
6. Пастернак-Таранущенко Г. А. Історія виникнення та розвитку науки про економічну безпеку держави [Електронний ресурс] / Г. А. Пастернак-Таранущенко. – Режим доступу: <http://econbez.narod.ru/1security/2articles/10.htm>.
7. Ярочкин В. И. Секьюритология – наука о безопасности жизнедеятельности [Електронний ресурс] / В. И. Ярочкин. – Режим доступу: <http://kiev-security.org.ua/b/x22/index.shtml>.
8. Ярочкин В. И. Система безопасности фирмы / В. И. Ярочкин. – М., 1997. – 185 с.
9. Экономическая безопасность России: Общий курс : учебник / под ред. В. К. Сенчагова. – 2-е изд. – М. : Дело, 2005. – 896 с.
10. Павлова Н. С. Философско-социологические и исторические основания постановки проблемы безопасности в истории науки [Электронный ресурс] / Н. С. Павлова // Вестн. ОГУ. – 2007. – № 7. – С. 87–93. – Режим доступу: vestnik.osu.ru/2007_7/14.pdf.

11. Архірейська Н. В. Дослідження системних підходів щодо оцінки категорії “економічна безпека” [Електронний ресурс] / Н. В. Архірейська // Ефективна економіка : електрон. наук. фахове видання. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2235>.
12. Визуальный словарь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fil.vslovar.org.ru/735.html>.
13. Мега-ЭНЦИКЛОПЕДИЯ Кирилла и Мефодия [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://megabook.ru/article/СЕКУРИТАТА>.
14. Википедия [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ru.wikipedia.org/wiki/Сыновья_почти-тельность.
15. Morreale S. Homeland Security and the Police Mission. *Journal of Homeland Security and Emergency Management* / S. Morreale, D. Lambert. – 2009. – Vol. 6: 1, Article 68.
16. Серіков Я. О. Безпека життєдіяльності – сек'юритологія : підруч. для студ. ВНЗ / Я. О. Серіков, Л. Ф. Коженевські ; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х. : ХНАМГ, 2010. – 381 с.
17. Hanausek T. Zarządzanie bezpieczeństwem – nowa dziedzina nauki / T. Hanausek. s. 37. /in:/ Bezpečnost' a ochrana majetku. Košice: LIPORT LFK, 2001. – S. 36–39.

References

1. Atamanov G. A. Osnovny'e vidy' bezopasnosti antropny'x sistem i ix ierarxiya [E'lektronny'j resurs] / G. A. Atamanov // Problemy' bezopasnosti : e'lektronny'j nauchny'j zhurnal. – 2010. – № 2 (10). – Rezhim dostupu: <http://www.naukaxxi.ru/materials/257/>
2. Kozachenko G. V. E'konomichna bezpeka yak fundamentalna kategoriya bezpekologij' / G. V. Kozachenko // Bezpekoznavstvo: teoriya ta prakty'ka : materialy' I Vseukraj'ns'koj' naukovy'chnoj' konferentsij'. – 2013. – 272 p.
3. Lyashenko O. M. Kontseptualizatsiya upravlinnya ekonomichnou' bezpekou' pidpriemstva : monografiya / O. M. Lyashenko. – Lugansk : SNU im. V. Dalya. – 2011. – 400 p.
4. Lipkan V. A. Bezpekoznavstvo / V. A. Lipkan. – K. : Evropejskij universitet, 2003. – 208 p.
5. Pasternak-Taranuschenko G. E'konomichna bezpeka derzhavi. Vvedennya do e'kose'steju / G. Pasternak-Taranuschenko // Visnyk NAN Ukraine. – 1994. – № 5. – P. 23–28.
6. Pasternak-Taranuschenko G. A. Istoriya viniknennya ta rozvitku nauky' pro e'konomichnu bezpeku derzhavy' [E'lektronny'j resurs] / G. A. Pasternak-Taranuschenko. – Rezhim dostupu: <http://econbez.narod.ru/1security/2articles/10.htm>.
7. Yarochkin V. I. Sek'uritologiya – nauka o bezopasnosti zhiznedeyatelnosti [E'lektronny'j resurs] / V. I. Yarochkin. – Rezhim dostupu: <http://kiev-security.org.ua/b/x22/index.shtml>.
8. Yarochkin V. I. Sistema bezopasnosti firmy' / V. I. arochkin. – Moscow, 1997. – 185 p.
9. E'konomicheskaya bezopasnost Rossii / ed. by B. K. Senchagov. – 2-e izd. – Moscow : Delo, 2005. – 896 p.
10. Pavlova N. S. Filosofsko-sotsiologicheskie i istoricheskie osnovaniya postanovki problemy' bezopasnosti v istorii nauki [E'lektronny'j resurs] / N. S. Pavlova // VESTNIK OGU. – 2007. – № 7. – P. 87–93. – Rezhim dostupu: vestnik.osu.ru/2007_7/14.pdf.
11. Arxirej'ska N. V. Doslidzhennya sistemnix pidxodiv schodo otsinky' kategorij' “e'konomichna bezpeka” [E'lektronny'j resurs] / N. V. Arxirej'ska // E'fektivna e'konomika : e'lektronne naukovy' faxove vidannya. – Rezhim dostupu: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2235>.
12. Vizualny'j slovar' [E'lektronny'j resurs]. – Rezhim dostupu: <http://fil.vslovar.org.ru/735.html>.
13. Mega-E'NTSIKLOPEDIYA Kirilla i Mefodiya [E'lektronny'j resurs]. – Rezhim dostupu: <http://megabook.ru/article/СЕКУРИТАТА>.
14. Vikipediya [E'lektronny'j resurs]. – Rezhim dostupu: http://ru.wikipedia.org/wiki/Сыновья_почти-тельность.
15. Morreale S. Homeland Security and the Police Mission / S. Morreale, D. Lambert // *Journal of Homeland Security and Emergency Management*. – 2009. – Vol. 6: 1, Article 68.
16. Serikov Y. O. Bezpeka zhittediyalnosti – sek'uritologiya / Y. O. Serikov, L. F. Kozhenevski. – Kharkov, XNAMG, 2010. – 381 p.
17. Hanausek T. Zarządzanie bezpieczeństwem – nowa dziedzina nauki / T. Hanausek. s. 37. /in:/ Bezpečnost' a ochrana majetku. – Košice : LIPORT LFK, 2001. – P. 36–39.

Надіслана/Written: 26.05.2014 р.
 Надійшла/Received: 29.05.2014 р.
 Рецензент: д.е.н., проф. Г. Г. Савіна